

A' TUDOMÁNY ÉS MÜVELTSÉG BECSE.

(Vége.)

A' romai hatalmas birodalom végromlását is a' tudományok és művészetek befolyásinak tulajdonítja Rousseau. Valóban különös okoskodás, midőn valamelly tárgyat visszaélések által történhető ártalmait után itélünk meg, 's jótéteményeit és bizonyos hasznu befolyását egészen mellőzzük. Mert habár igaz is, hogy a' szabadság és polgári törvények, a' köztársasági kormány mód 's maga a' vallás, igen gyakran a' legrettentőbb, 's az emberiség gyalázatára szolgáló jelenetekre nyújtottak alkalmat: — lehel-e tekintetbe nem vennünk azon megszáámíthatlan jótéteményeket, mellyeknek egyedüli nemző forrása a' tudomány, műveltség 's közfelvilágosodás? Szabad-e a' romai történet tanulmányánál is kifelednünk e' szempontot? Mert, ha Catull, Ovid, Martial és Petron sok rosznak (?) hintegeték is magvait irományaikban: vannak mindazáltal nem kevesebb számmal, kik a' bűnök rohanó árjának ellene állottak. Seneca philosophi becses iratai 's példás élete, Lucan égő buzgósága a' szabadságért, 's magasztos példái a' honszeretet dicső erényinek, mellyeket költeményeiben olly remekül festett, nyomatéktalanul vesztek-e mind el? Persius csipős gúnyai, 's Juvenal lángoló korbácsának sujtásai sikertelenek valának-e a' vétkek és gonoszságok fenytésére? Hiába igyekezett-e Tacitus az erény igaz ügyét irataiban védeni, 's rajzolatának elevenisége, tüzes és hatályos kifejezése, 's azon méltóság és fenség, mellyel a' szabadságról olly bűhatalmu ékes nyelvvel beszél, — káros befolyásuak-e? Nero, mig Seneca bölcs oktatására hallgatott, becsületes és közszeretetű ember volt. A' bölcs és kegyes Trajan Plutarch tanítványa volt; Antonius philosophussá 's az erények magas példájává Socrates és Plato irományai által lett, — pedig valamint Seneca, ugy Plutarch, Socrates, Plató tudós, művelt emberek voltak. De, ha nem tagadhatni is, hogy a' tudomány, művészet és mesterség sok igen káros befolyással van az igazságra

's erkölcsiségre, nem bírhat mégis az azzali visszaélés elegendő oksúlylyal annak megvetésére. Mert ámbár minden érzékeinket és tagainkat használhatjuk vélkes és veszélyes cselekedetre: de azért azok jótékonyságait elvitatni oktalanság. Ha részrehajlás nélkül akarunk itélni, nem az eszközöket, hanem annak rosszakaratu, vagy értelmellen használóját kell kárhoztatnunk.

Azon leírás, mit R. nézetei nyomatékául a' görög császárság sorsáról felhoz, nem kevésbbé igaz, mint szomorú. De miért lehet az erkölcsstelenség és végromlás dulakodó hatalma miatt ép a' tudományokat vádolni? A' részrehajlatlan vizsgálódás egészen ellenkezőt tanúsít, 's meggyőz arról, hogy az ország és birodalom hatalma ép azon császárok alatt volt legerősebb, kik legjelesebb műveltséggel bírtak. A' napkeleti birodalomban, mint Romában, azon arányban hanyatlott a' közműveltség, mellyben az erkölcsstelenség terjedt, 's ép azon időkorból, mellyre R. hivatkozik, egy nevezetes író sem ismerünk.

Illy ferde szempontból tekintti R. a' chinaiaknál is a' tudományok és műveltség hatását. Azt állítja t. i., hogy ott a' tudományok annyira becsülletnek, miszerint csaknem egyedül azok által lehet országos hivatalokra jutni. Azonban, ha a' chinai tudósságot 's erre vonatkozó előjogokbani részeltetést közelebbről vizsgálgatjuk, átlátjuk azonnal, hogy arra hivatkozni merő haszontalanság. Az itteni tudományosság ugyanis nem áll egyébben, mint, hogy olvasni 's írni tudnak, 's ennyi kívántatik azoktól is, kik kormányhivatalokra alkalmaztathatnak. Du Halde beszéli, hogy azon kevés könyvek, mellyekkel a' chinai nyelv bír, mindannyian csaknem kizárólag a' földművelésről és kormány mesterségről, az életokosságról, illedelem- és erkölcsstanról szólnak, mik ugyan szép és hasznos dolgok, — de a' tudósságtól és közműveltségtől igen távol vannak.

Átmegy aztán R. a' perzsákra, kikről nagy csudálkozással beszéli, hogy ezek voltak egyedül, kiknek nevelési módjokat és intézetöket érdemes volna egy philosophi regényben leírni. De azon leírásnak historiai igazságát igen nagy okunk van kétleni, miután Herodot azokról ellenkezőleg nyilatkozik. Sőt még a' régi scythák jelleme sem olly követésre méltó, mint R. állítja. Tudjuk ugyanis, hogy e' nép hasonló volt azon durva nemzetekhez, mellyek későbbi századokban a' romai birodalmat elborították, 's mellyek hihetöleg a' régi scythák maradéki valának.

A' spartai szabad karzat R. állitmányinak inkább látszik hizelegni; azonban csak látszik, mivel a' tudományok több nemei s ágai ott nemcsak kedveltettek, de virágoztak is. S ha az ellenkezőt megengednők is, még sincs arra elég ok, miszerint ezen népnek minden jó sajátságait az ő tudatlanságának tulajdonítsuk. Mert nem más lényeges hiba volt-e inkább a' spartai alkotmányban, mi a' bünök- és vélkeknek ezer nemeit idézvén elő, a' köztársaság végromlását siettetete? Hát azon rendelkezés, hogy minden polgár együtt egyék, úgy az arany és pénz kárhoztatása, nem sok bünnek vetett-e gátot? Lám azután, midőn a' pénz Agis és Agesilaus, később pedig Sándor idejében közös használatuvá lön, nem hatalmazott-e el mindjárt az erkölcsstelenség és igaztalanság, a' nélkül, hogy a' tudományok csak némileg is virágoztak volna?

Socrates pedig, kire R. olly merészen hivatkozik, nem vala ám olly ellensége a' tudományok-, művészetek- és mesterségeknek, mint ép elhítenni akarja; sőt inkább annak különféle neveit ajánlotta, mint Xenophon, az ő életírója, bizonyítja.

Az, a' mit a' tudományok, művészetek és mesterségek eredetének forrásairól, vagyis nemző okairól mond, annak megmutatására, hogy a' műveltség szerinte, csakugyan veszélyes az emberiségnek, — még kevésbé nyomatékos, mint az előbbiek. Elmellőzöm tehát azok további czáfolgatását, — meg levén győződve, hogy azon hasznok, mellyeket a' műveltség szül, elég czáfokokul szolgálhatandnak itt azok helyett, miket a' fenforgó kérdésre nézve felhozhatnék. Így általános tekintetben mutatom csak ki, hogy a' műveltség, tudomány, művészet és mesterség milly befolyást gyakorolnak, s gyakoroltak mindenkor az értelem ereje-, a' törvények-, szokások-, kormány mód- és erkölcsiségre. Ha a' műveltségnek az értelem erejére ható befolyását vizsgálom, úgy veszem észre, hogy a' mi a' földmivelés a' testnek, az a' tudomány és hasznos ismeret a' léleknek. 'S bárha ezek nem nevelik is a' szellemerők hatékonyságának eredeti mértékét, de bizonyos, hogy a' benlappangó képességeket kifejtik, művelik, és minden czél megközelítésére viszonyló működéseiben rendezik és hangolják.

A' ki ezen állitmány igazságáról meg akar győződni, csak tekintsen egy valódi kiképzett emberre. Ebből, mint Emiljében maga is lelkesen megvallá R., valóban mindent alakíthatunk. S midőn a' hasznosság elvét bálványként imádók önző serege megtámadja a' ti természeti jogaitokat, midőn a' bitor önkény szolgánczokra akar fűzni benneteket: akkor az észműveltség örhatalma mennydörgve harsan föl, hogy: azon cselekedeteket, miket az embernek önméltóságánál és rendeltetésénél fogva joga van megtenni, törvények által eltiltani soha sem igazságos; 's az ollyakat végrehajtatni, mellyekhez igazságos joggal nem bír, soha nem szabad. És már csak az is véghetlen jótétemény az emberiségre nézve, hogy a' bűnök és erények helyes fogalmai mindinkább fejlődnek és terjednek. És ezt köszönhetni-e egyébnek, mint a' műveltségnek, a' közértelmesség szent világának?

Egy nagyhirű író észrevételeit el nem hallgathatom e' helyett. Beccaria az, ki a' felvilágosodás bámulatos hatásáról ekkép nyilatkozik: Hogy a' vétkeket ki lehessen irtani, — úgy mond — a' honfias szabadságnak jótékony-sága teljes arányban áll a' józan gondolkodással, a' művelt észszel. Montesquieu rokon-értelemben nyilatkozik, midőn a' tudománynak a' szabadságra ható befolyásáról így szól: a' tulságos szolgai engedelmesség, mind annál, a' ki azt teszi, mind annál, a' ki azt kívánja, tudatlanságot árul el; mivel az utolsó olly körülményekben sem gondolkodni, sem kétkedni, sem az értelem okaira figyelni nem szokott, hanem csak vakon akarni. Felvilágosult ész illy helyzetben veszedelmes lenne, 's a' művelődésbeni verseny a' zsarnokkény felfordulását okozná. De ha a' világtörténetet figyelemmel olvasgatjuk, úgy találjuk, hogy a' műveltség a' szabadságnak nemcsak ártalmára nincs, sőt inkább annak gyámolítója.

Ugyanis minden álladalom, hol hajdan a' tudomány virágzott, szabad volt. Így a' régibb időkben Athenae és Róma, mostanában pedig Anglia és Franciaország. Anglia alkotmányának jelenkori szabad szellemét leginkább Milton, Locke, Harrington, 's a' szabadság több illy tudós és okos védőinek köszönheti; és azon forró buzgalom, mellyet Voltaire Franciaországban, Beccaria Olaszthonban, az emberiség jogainak fölvilágosításában és védelmében tanusítottak, igen sokat tett azon országok virágoztatására.

A' tudományos felvilágosodás befolyása továbbá, az isteni lényről, erényről és vallásról sokkal helyesebb fogalmakat terjesztett, mint millyekkel a' bárdolatlan buta népek és emberek birnak. A' régi görög és romai bölcsek példája elég tanúság lehet itt arra, hogy a' szóban levő tárgyak tekintetében is milly különbség van a' művelt és durva népek közt. A' régi scythák azt hitték, hogy az Isten különösen gyönyörködik az emberáldozatokban. Illy balhiedelemben élnek az indusok, mexicioiak, 's éltek hajdan a' gallusok is. A' stoicusok hit-elve ellenben ez vala: Erényeiben és jóságiban törekedjél az Istent követni. A' tatárok nem tartják véteknek hazudni, ragadozni, gyilkolni; ellenben a' kést tűzbe vetni, a' korbácsra lámaszkodni, csontot csonttal eltörni égbekiáltó bűn. A' jövőendő életről 's az ez élet utáni büntetésről és jutalomról való meggyőződést a' tudatlanság és műveltség állapotában szörnyű különbségben találjuk. Socrates nemcsak a' jövőendő életet, de az ez életbeni életmódra következő érdem szerinti jutalmat és büntetést is hitte. Virgil a' lélek halál utáni állapotát ekkép írja le: a' ki mint élt a' siron innen, a' szerint veszi tulvilági bérét cselekedetinek. Jutalmat vagy büntetést nyer t. i; és a' tisztulás közép létébe jut. Hogy e' nézetekben az észszerűség és igazság jelleme önkényt feltűnik, 's hogy e' nézetek a' tatárokról említett példákban leírt fogalmaknál sokkal egészségesebbek, szükségtelen mutogatni. — A' skandinávok vallása Odin tornáczát szánta azoknak, kik ütközetben harczolva vitézül estek el, a' nélkül, hogy az ügy igazságaért kezeskedni tartoztak, vagy harczaik oka kérdésbe vétegett volna. Ellenben betegség, természetes halál, véletlen esemény által kimulni kárhozatos dolog volt.

Az ember sem nem az korunk jelen momentumában, a' mi lenni fog, sem nem az, a' mi vala, mivel ő, mikint az egész mindenség, tovább halad az idő nagy folyamával 's tovább-tovább száll a' tökély magas pályáján. A' világelet egyik határpontjától örök nemesbülés lánczolata fűzi szent nemének életgyűrűzetét a' másikhöz, sőt a' legvégsőhöz, mindaddig, míg jóból és gonoszból álló földi lénye le nem vetkőzik salakjaiból, 's jobb felének szárnyalatát mi sem gátolja az igazság örök forrásához. Érzékiségünknek csak legyőzött gyarlóságiban, csak átszellemült állapotában vehetni észre e' szentséges viszonyt, melly az emberiséget a' távol jövő boldogságához csatolja. Ezen igazság tudására későn jut egyes ember is, későn az emberiség. Ha korábban megismerhette volna ezen igazságot, már most tökélyes öszhangzat uralkodnék lénye- 's cselekedeteiben, — most már akadály nélkül haladhatna a' végeczél felé. De az emberiség ez igazságot nem ismeré; 's csak így tudhatók meg, hogy az embe-

riségnek kell vala gyermekkorának is lenni, hogy mi már azon túl vagyunk, 's hogy még fog jőni férfikor is, midőn megéri minden igazságra. Az, a' mi a' bitor urkény, léleknyügöző tudatlanság, bűn és ártalom zsarnokságai ellen őrgeniuskint véd addig bennünket, az a' tudomány és műveltség hatalma.

M é s z á r o s K á r o l y.

J A N K A.

(Folytatás.)

Sasfiné még alig szedé rendbe magát a' Janka merénnyel által okozott ijedelméből, 's épen az esemény messzeterjedését gátló tervén tépelődék, midőn a' számüzött Janka szerény, de nem félénk hangon sipegé az elmélyedő mellett.

„Bocsánat, megszegtem a' tilalmat.“

„Elég roszul tetted, de legyen minden meghocsátva, csak ezután szabályim szerint viseld magad. Látod, igen illetlen és szükségtelen is volt olly igen sietni azzal a' folyamba ugrással.“

„A' vész látása minden illedelem szabályit elfeledteté velem, de ezután ígérek minden jót.“

„Igy, gyermekem; nagybátyád a' nagyvilághoz simulást soha nem érté, azért hanyagolá el e' tudományt; igyekezzél tehát gyakorlott vad szokásaidat elfeledni.“

„Én mindig megfeledkezem nagyságod szabályiról; most ismét egy új vélkemet gyónni jöttem.“

„Mit követtél már megint el?“

„Egy férfival beszéltem, pedig nem volt jelen nagyságod.“

„Tudod, mennyi bohóságot összekelepsz; míg a' finom társaság szabályiba avatva nem vagy, tilalmas ezt tenned fölügyáztatom nélkül.“

„Egész társalgásunk igen rövid volt, 's mihelyt eszembe jutott parancsa, félbeszakasztám, noha igen szerettem volna folytatni.“

„Ah, te falusi narancs, mikor leszesz már egyszer elég sima? Tehát még egyszer halld: Légy szorgalmas tanulója szabályimnak; ha minden falusi durva szokásodat elfeledéd, minden szabályimathűn emlékedbe jegyzéd, az osztályzati különbségeket világosan látod, azoknak fokai szerint tudod hangolni, hajlítani társalgási modorodat: akkor férfival és nővel szabadon fölügyeletem nélkül szót válthatsz. De illy faragatlanul még nem állithatlak a' társas körök közneveltségére.“

„Bácsi mindig nagyon megelégedett így velem.“

„Bizonyosan még jobban megelégszik, ha szabályim pontos megtartója leszesz. De halljuk, ki volt azon férfi?“

„Nem tudom.“

„Tehát hol beszéltél vele?“